

Határjárás

(A *lelkiismeret* közbeszól)

Az alábbi néhány soros jegyzetet magam sem tudom, hányszor fésültem át, és még mindig tartok attól, hogy szándékom ellenére olyanokat is sért, akik erre nem szolgáltak rá. Ezeket a sorokat ugyanis – legalábbis részben – *valaki* súgta, és én engedékenyen kölcsön adtam „tollamat”. A közbeszóló *lelkiismeret* sem az enyém, hanem személytelen, tőlem független, magasabb rendű régiókat képviselő személyiség tulajdona. Nem parancsolt, csak figyelmeztetett, de olyan erővel, hogy nem lehetett félvállról vennem. El kellett fogadnom. Remélem, azok is elfogadják, akiket illet.

A bukovinai székelyek Bonyhádton tartott 23. fesztiválján arra a kérdésre válaszolva, hogyan kerültem kapcsolatba a bukovinai székelyekkel, most is elmondtam kudarcba fulladt kísérletemet az endróci svábokkal. Hogy a negyvenes évek eseményeiről nem voltak hajlandók beszélni. Nem tudtam rávenni őket, hogy a Volksbund-időkről, a megpróbáltatás éveiről, a kitelepítésről, a szovjet munkatáborokban töltött hónapokról valami érdemlegeset mondjanak. Azokra az időkre senki sem emlékezett, holott unokatestvérem benősülésével, mondhatnám azt is, szegről-végről még rokonnak is számíthattam. „Unoka-sógorasszonyom” férje ugyan ott veszett a szovjet munkatáborban, a túlélőből azonban egyetlen szót sem tudtam kihúzni. Mintha az az idő nem is az ő életének lett volna része.

Mindenkiből sütött a bántó bizalmatlanság, és ebbe a *mindenkibe* paraszti sorban élő unokatestvéreim sváb rokonsága is beletartozott. Ez – és ebben bizonyos vagyok – nem személyemnek, hanem annak a városban élő, magyar közösségnek szólt, mondhatnám úgy is, az őket 1945-ben megtagadó, jogtalanságba taszító magyarságnak, amit vagy akiket – rokonság ide, rokonság oda – a szemükben akkor mégiscsak én képviseltem. Magatartásuk és kudarcom egyedüli kulcsszava (sokáig így hittem) a tőlem független, de mégiscsak felém irányuló *bizalmatlanság*.

Találkozásom a bukovinai székelyekkel ennek szinte ellenpéldája. Itt szó sem esett rokonságról. Egy szóval sem említettem családi kötődésemet Nagyalambfalvához, a Feleki rokonságot, az Albertek családi legendákba pólyált székelységét sem hoztam szóba. Ennek ellenére a találkozás első pillanatától éreztem a felém áradó bizalmat, amelyet csak megerősített egyrészt az akkori hidasi lelkész, Hegedűs Loránt ajánlása, másrészt azok a megszólaltatott, az MTA Zenetudományi Intézetében őrzött hangszalagok, bukovinai népdalok, amelyeket még annakidején 1945-46-ban a néprajzosok gyűjtöttek éppen a Hidasra letelepített andrásfalvi székelyektől, főként asszonyoktól. Közöttük még halvány sejtelem formájában sem éreztem azt a bénító, gyanakvással áthatott bizalmatlanságot, amelyet a németek lakta Endrőcön még a rokonság sem volt képes oldani, amely végül is kátyúba futtatta munkámat. A székelyek azonnal bizalmukba fogadtak. Történetüket, hányattatásukat nem kívülről, idegenként néztem, hanem átéltem, velük együtt szenvedtem végig. Sorsuk beépült saját sorsomba.

Mikor idáig görgettem a gondolatot, vagy inkább a gondolatok görgettek maguk előtt, a lelkiismeret is megszólalt, mégpedig számon kérően. Nem is az én, hanem – ahogy előbb említettem – a tőlem teljesen független *lelkiismeret* kétkedésével kellett szembenéznem.

„Valami hiba van az időrend körül,“ – sugallta a lelkiismeret. „Nézz magadba! A 'svábok' bizalmatlanságát nem előzte meg a te idegenséged, a te be nem vallott, előítéletekkel átszótt, társadalmilag szentesített értetlenséged? Képes voltál az ő történetükkel is azonosulni? Az ő sorsukat is saját sorsod részének érezted? Úgy tudtál közeledni hozzájuk? Vagy éppen fordítva: gyanakvásoddal, fennen hirdetett „tárgyilagosságoddal” éppen te magad szorítottad őket a bizalmatlanság zsákutcájába. Nem gondolod, hogy ez a helyes időrend és nem fordítva? Saját magadban keresd az indító mozzanatot. Hidd el, mindig te vagy a provokátor, mindent magadnak köszönhetsz, a jót éppúgy, mint a megmagyarázhatatlannak látszó rosszat, a nehezen elviselhető.”

Így okított a *lelkiismeret*.

„Emelt fővel”. Ez volt, hogy is mondjam, emblémája, jelszava, s nem is először, a Bonyhádon megrendezett impozáns nemzetközi bukovinai folkfesztiválnak. A „jelszó” Gáspár Simon Antal istensegísi születésű székely író emlékére idézi. Tőle vettem ugyanis könyvem mottóját, s kis módosítással címét is. „... sok rosszat híreszteltek rólunk azok – írta feljegyzéseiben Gáspár Simon Antal –, akik ellenségnek néztek münket. Hát az biza nem igaz, amit reánk mondtak a rossz szájak, mert egy kicsit bépizskolták nevünköt, de idővel bébizonyítjuk, hogy ezek rágalmak vótak, s akkor mü es felemelt fővel járhatunk, és mindenki láthatja, hogy hű gyermekei vagyunk a drága magyar hazának...” Az 1945-től eltelt hatvanhét esztendő bőségesen „bébizonyította”, hogy a bukovinai székelyek hű gyermekei a magyar hazának. Az évente megrendezett népszerű és nagysikerű fesztiválok nemcsak erről tanúskodnak, hanem arról is, hogy a bukovinai székelységet a magyarság nemcsak befogadta, hanem büszke is rájuk. Joggal, mert példát mutattak, sorsukkal bizonyították, hogy a nyelv, a (nép)művészet, a hagyomány maga az élet, a megtartó erő.

Talán különösen hangzik, ha ehhez hozzáfűzöm – ennek szavait is a személyemtől független *lelkiismeret* lopja a nyelvemre –, *itt volna az ideje, hogy a bukovinai székelyek is befogadják a magyarokat.*

Az első időkben minden energiájukat felemésztette annak bizonyítása, hogy igaztalanok az őket ért rágalmak. Egy idő óta azonban ez a természetes önigazolás önszemlélődésé, belterjessé kezd válni. Mintha a bukovinai múlt fontosabb volna számukra, mint a magyarság jövője, jelenlegi válságos helyzete. Mintha a múlthoz való ragaszkodás, a múlt megismerése nem férne össze a nagy közösséget szorongató történelmi katasztrófákkal való szembenézéssel. A kisközösség így nemcsak otthon, menedék, erőközpont, kirepítő fészek lesz, hanem megfutás, menekülés, s egy idő múlva kábítószert, történelmi drog.

Hogy miért gondolom mindezt?

A mostani – a 2012-es – találkozóra az *Emelt fővel* kötetei mellett több olyan könyvet is vittem magammal, amelyek a bukovinai székelyek sorsával csak mellékesen vagy egyáltalán nem foglalkoznak. Igaz, tudom, ez a bukovinaiak találkozója volt, de amilyen közömbösséggel tették le azokat a könyveket, amelyek az egyetemes magyarság megmaradásának kérdéseit boncolták, amelyek nem kizárólag a bukovinai székelyek múltjával foglalkoztak, az egyértelmű szavazat volt

igazam mellett. Pedig annakidején az *Emelt fővel* sikerének is az volt egyik, titkos, igen fontos összetevője, hogy nemcsak a bukovinai székelyek kálváriáját írtam meg benne. Sorsukat beleágyaztam a huszadik századi egyetemes magyarság bukásának, a Trianonok taglócsapásainak történetébe. Azt írtam meg abban a vallomásban, hogy a vérveszteségek után a felvidéki magyarok, az Erdélyből elűzöttek, a kulákpolitikával megnyomorított parasztság, egyáltalán a teljes magyarság, beleértve természetesen szeretett bukovinai székelyeimet, hogy talált magára, hogy támolygott egy ideig a politika útvesztőiben, de végül is hogy állt talpra. Az önismerettel felvértezve – azaz megértve, mi történt *velünk és velük* az utolsó nyolcvan évben – a magyarság hogy volt képes még az értelmetlen, az ésszel és joggal sem igazolható sorscsapásokat is túlélni, emelt fővel fogadni.

A bukovinai székelyek példát mutattak, a magyarság befogadta őket. Ma-napság senki sem vonja kétségbe, hogy „hű gyermekei a drága magyar hazának”. Itt volna az ideje, hogy a Kárpát-medencében élő magyarság sorsa is beépüljön a sorsukba, hogy kilépve az önszemlélet, az önszeretet édes fogságából érzelmileg is azonosuljanak azzal a magyar történelemmel, amelyből két évszázadra kiszakadtak, de nyelvük révén sosem szakadtak el, hogy – talán bizarrul hangzik – végtére *ők is befogadják a magyarokat*.

(Erdély... Erdély... Erdély...)

Németh László *Magyarok Romániában* című, nagy vihart kavaró útirajzát olvasom. Újra azt a folyamatos, meg-megújuló áramütés sorozatot érzem, amely annak idején, ifjú koromban olyan boldog bizonyossággal töltött el. Felismerés, meglepő felfedezés, olykor a szembenállás váltakozó hullámverése teszi teljessé ezt az azonosulást, de nem az eszmélkedés felszínén, hanem az agytekervények izgató labirintusaiban. Nem is egyetértés ez, inkább metamorfózis, átalakulás, együtt hullámzás.

Véletlen adta a kezembe a marosvásárhelyi Nagy Pál kitűnő könyvét, amelyben nemcsak Németh László útirajzát adja közre (jegyzetében a később kihagyott utolsó, 16. fejezet is olvasható), hanem a vele vitatkozó, legfontosabb cikkeket is. A panoráma sokszínűsége lenyűgöző.

Egyre több meglepetés ér. Az persze nem meglepő, hogy Ravasz László, ha vissza is utasítja Németh László – Ady nyomdokain járó – halált jósló ítéletét, megértően elemzi azt a pszichológiai szituációt, amelynek logikus következménye mélyes és őszinte kiábrándultsága. Németh Lászlót – sarkosan fogalmazva – nem az erdélyi helyzet sodorta a kétségbeesésbe, nem Erdélyben csalódott, hanem önmagában, saját szerepében. A dédelgetett, az ábrándképek világába utasított, a közép-európai népeket megtartó Duna-gondolatban.

„Németh László szempontjából nem az a fő dolog – írja Ravasz László –, hogy ez az állítás [*magyarság és balál egyet jelent*] igaz-e vagy nem, hanem az, hogy a fiatal nemzedék legkomolyabb, legkülönb és legmagyarabb szívű írója ezt a rettenetes kiábrándulást átélte. Minél inkább meg vagyok győződve állításának tárgyí tévedéséről, annál emberibb részvétellel gondolok rá.”

Nem állhatom meg, hogy a *Magyarok Romániában* talán leglényegesebb, önmagát és a magyarság egészét is vádló mondatait ne idézzem. A Horthy-korszakkal szemben megfogalmazottak érvényessége csak viszonylagos. Ha az akkori idők lázító igazságát szembesítjük a mi rendszer- vagy ideológiai változásunk nyomorúságos húsz esztendejével, a jogos vádak sokat veszítenek súlyukból.

Az útirajz 8. fejezetében olvasom:

„Iszonyú elgondolni, hogy a magyarság ezt a földet elveszítette. Mialatt Erdélyt jártam, egyre jobban kivilágosodott, hogy az elvesztett Erdély nemcsak terület. Erdély vizsga volt, s az, hogy nem tudtuk megtartani: levizsgázás, mert Erdélyt nem úgy vették el tőlünk. Mi nem fejeztük be a meghódítását, s mi eresztettük ki kezünkől, amit meghódítottunk belőle. Vegyék el Franciaországtól Bretagne-t; ha valami erőszakos élc meg is tehetné, a leszakított tag magától visszaforrna. Erdély akkor veszett el, amikor a magyarság problematikusává vált. ... Az önálló erdélyi fejedelemség gyors történelmi égése kimerítette ezt a magyarságot, mint ahogy egy-egy megterhelt szervünk is kiég, sorvadni kezd, hitványabb kötőszövetekre bízva a hézagöltést. Hány elfonnyadt sejt, hány átengedett falu. S ami nagyobb baj, a falvakkal együtt sorvadt a szellem. A magyarság nem tud mit kezdeni Erdéllyel. Lázai elszívják az embert, még megújhodása is inkább visszahúzódás innen.”

Erdély mindig is élet- és erkölcsmentő volt. Nemcsak az erdélyi gondolat (a Duna-gondolat mintájára), hanem maga Erdély. Menedék és jóvátétel. Kazinczy oda menekült a hazai „pipacéh” acsarkodásai elől, csak Erdélyben és a bécsi Swieten kisugárzásában érezte otthon magát. „Magyarország nem ismeri Erdélyt”, ezzel a kiáltásnak is beillő, akkor is, most is időszerű megállapítással indítja az *Erdélyi leveleket*, és a Kazinczy évfordulóra megjelent esszémnek is ez volt egyik titkos, eszmei mottója. Az öregedő Illyés Gyula életében ugyanígy vált menedékké a szívdobbanásként lüktető Erdély-gondolat és aggodalom. Utolsó éveiben ez talán még azt a másik, agresszívebb hűséget is háttérbe szorította, vagy legalábbis elhalványította, amely az ifjúság nehezen romló mázával és igézetével átfestett 1918-19-es eseményekhez fűzte.

Nehezen szabadulok a Németh László kavarta vihar porfelhőjéből. A meglepetés, amiről előbb írtam, olykor szinte átperdít a mába. Mintha nem is egy 1936-ban fogalmazott, az építő Erdély lehetőségeit boncoló írást, hanem az Európai Unió jogosultságát megkérdőjelező, egyre aktuálisabb vitairatot olvasnék.

„Egyedül vagyunk, rokon nélkül. A magyarnak csak egy rokona van: Európa, s ez a rokon sem akar tudni rólunk. A magyarság Európa reménytelen szerelmese. Ami hibánk van, mind ebből a reménytelen szerelemből fakad: odadoztuk az életünket védelméért, s ez volt a kisebb hiba, hiszen magunkat védtük elsősorban, de eldobtuk lelkünk sajátos, Keletről hozott értékeit, csak-hogy Nyugathoz annál hasonlatosabbakká váljunk. Bennünk Európa túléli saját magát: mi még most is európai öntudatról, közösségi érzésről ábrándozunk, amikor már Európa nem akar tudni saját magáról sem.

... Etikai jellegű kultúránk van, megértésről és igazságosságról álmodozunk, s szerzte Európában az önzésnek és a nyers erőnek hivatástudata tombol.

[És a fejezet végén váratlanul csap ránk a felszólítás:]

Merjünk nagyok lenni!

Szerzője pedig – van-e ki e nevet (nem) ismeri? – Albrecht Dezső, aki 1908. február 26-án született Bánffyhunyadon, meghalt 1976. szeptember 7-én Párizsban.

És akit jószerével – mit is lehetne várni – a Romániai Magyar Irodalmi Lexikon is kitagadott. Egyetlen mentség: a hatkötetes lexikon első kötete Erdélyben, és még a rendszerváltozás előtt, 1981-ben jelent meg.